

Bankahrúnið 1930

Lærdómur sem ekki var dreginn

Ásgeir Jónsson

Að kvöldi sunnudagsins 2. febrúar 1930 var Alþingi kallað saman á lokaðan neyðarfund sem hófst klukkan 10. Það var aðeins eitt mál á dagskrá; beiðni um ríkisábyrgð fyrir Íslandsbanka, eina einkabanka landsins. Alþingismönnum voru settir skýrir kostir; ef ábyrgðin fengist ekki væri bankinn kominn í þrot. Það lá einnig fyrir að ríkisstjórn landsins treysti sér ekki til þess að mæla með ríkisábyrgð. Bankastjórar Íslandsbanka höfðu af þeim sökum tekið þá ákvörðun að leggja málið beint fyrir Alþingi. Alla nóttina deildi þingheimur um örlög Íslandsbanka þar sem afstaða til bankans fór eftir flokkadráttum en að lokum, klukkan sex að morgni, var gengið til atkvæða. Hjálparbeiðninni var hafnað og viðskiptavinir Íslandsbanka komu að lokuðum dyrum daginn eftir. Þessi þingfundur boðaði því endalok Íslandsbanka en jafnframt bjarmaði á nýju skipulagi eftir pólitíska yfirtöku á íslensku fjármálakerfi.

Í þessari grein verða færð rök fyrir því að grunnur íslenska fjármálakerfisins hafi verið skakkur við fullveldi landsins 1918. Seðlabanki landsins – Íslandsbanki – var með raun og réttu viðskiptabanki í erlendri eigu er reiddi sig á danska Seðlabankann. Íslandsbanki var mjög illa undir það búinn að taka að sér hið nýja ábyrgðarmikla hlutverk að stjórna sjálfstæðu myntsvæði m.a. vegna þess að bankinn hafði freistast til of mikillar peningaprentunar í ágóðaskyni í þenslu stríðsáranna. En þar að auki varð bankinn að munaðarleysingja strax þegar hann var skilinn frá dönsku myntsvæði þar landsmenn litu raunverulega ekki á hann sem sinn eigin seðlabanka. Um leið danskur myndugleiki var upphafinn hérlandis fór grundvöllurinn undan peningamálastjórn landsins.

Ráðamenn þjóðarinnar brugðust ekki við þeim þverbrestum sem voru til staðar 1918 og því hlaut Íslandsbanki að hrynja á sínum skakka grunni. Aðfaranótt 10. febrúar 1930 varð því vendipunktur fyrir íslenska þjóð sem aðeins rúmum áratug áður hafði fengið fullveldi og hafði reynt að fóta sig að á opnum og frjálsum alþjóðamörkuðum. Það sem á eftir fylgdi var uppgjöf, höft og einangrunarhyggja en nýr grundvöllur fyrir peningamálastjórn í sjálfstæðu myntkerfi varð ekki byggður enda er árangur landsmann eftir því. Við fullveldi var íslenska krónan jafngild þeirri dönsku en nú þarf 2000 íslenskar krónur (ef myntbreytingin 1980 er tekin með í reikninginn) til að kaupa eina danska. Ísland lenti í sinni fyrstu gjaldeyriskrísu árið 1920 og bjargaðist rétt með naumindum. Næsta gjaldeyriskrísa 1931 sem sigldi í kjölfar gjaldþrots Íslandsbanka varð til þess að landinu var lokað 1931 með gjaldeyrishöftum. Höftin vörðu í 62 ár. Þannig skildist íslensk fjármálasaga frá öðrum löndum og nær alger stöðnun ríkti í bankþjónustu allt fram að lokum tuttugustu aldar. Ísland varð þróað land með vanþróaða fjármálastarfsemi.

Bankahrúnið íslenska árið 2008 var að sönnu einstakur atburður þar sem heilt fjármálakerfi hjá þróuðu ríki féll í lausafjárahlapi. En í ljósi sögunnar var þetta aðeins enn einn hlekkinn í langri keðju fjármálaóstöðugleika og gjaldeyrisvandráða er hafa einkennt nútímasögu landsins. Þessa febrúarnótt fæddist því nýtt ríkisrekið bankakerfi hérlandis er hélt velli allt til loka tuttugustu aldar og á hvers grunni gríðarleg bankabóla myndaðist á fyrsta áratug tuttugustu og fyrstu aldar. Og enn (frá árinu 2008) hafa íslensk yfirvöld gripið til þess ráðs að loka landið inni í fjármagnshöftum líkt og eftir

bankahrúnið 1931. Hefur sagan gengið í hring? Er með nokkrum hætti hægt að læra af bankahrúninu 1930?

Peningaprentun og framþróun Íslands

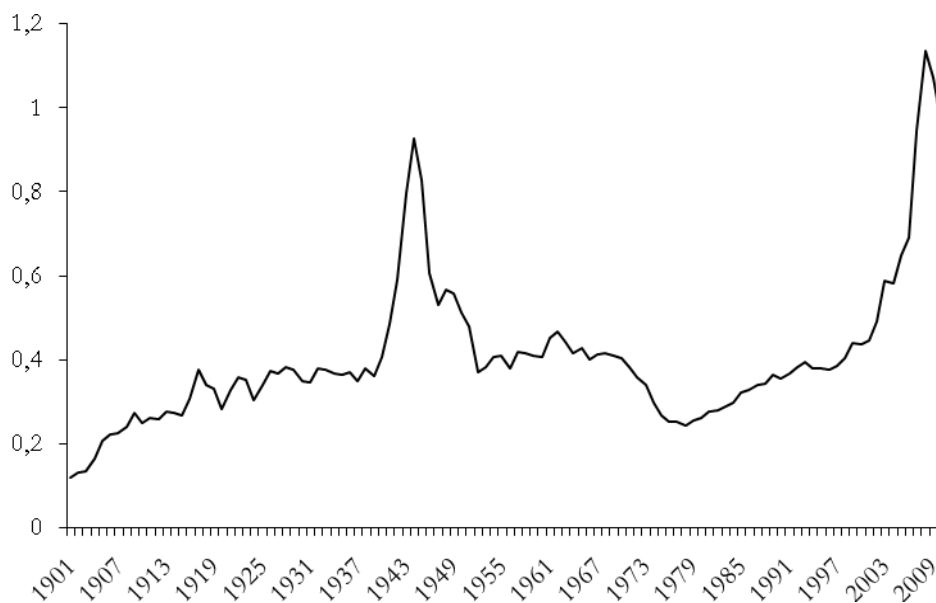
Að kvöldi 24. nóvember 1903 sigldi danska póstskipið Laura inn á Reykjavíkurhöfn. Meðal farþega á skipinu voru Hannes Hafstein, nýskipaður ráðherra og Emil Schou, nýráðinn bankastjóri Íslandsbanka. Þannig komu bæði framkvæmdavaldið og fjármagnið í höfn fyrir Íslendinga á sama ári og á sama skipi. Til hliðar við hinn danska aðalbankastjóra Íslandsbanka voru ráðnir tveir íslenskir aðstoðarbankastjórar. Hinir dönsku eigendur fóru fram á að annar væri valtyingur en hinn heimastjórnarmaður – svo tveir helstu stjórnmalaflokkar landsins í þann tíma kæmu að stjórn bankans. Til að innsigla enn frekar hið pólitíska samband varð forsætisráðherra landsins ávallt stjórnarformaður bankans og þingið skipaði síðan þrjá fulltrúa til viðbótar í bankaráðið. Þannig réðu Íslendingar ætíð yfir meirihluta í hinu sjö manna bankaráði og höfðu þannig formleg völd yfir bankanum þó hluthafarnir væru danskir. Íslandsbanki flutti með sér gífurlega mikið af dönsku og norsku fjármagni – bæði sem hlutafé og bein lán að utan. Þessu til viðbótar var Íslandsbanki ekki aðeins viðskiptabanki, heldur einnig Seðlabanki landsins, þar sem hann fékk í vöggugjöf einkarétt á seðlaútgáfu á Íslandi.

Stofnun Íslandsbanka olli byltingu héraendis þar sem fjármálakerfi með nútímasniði komst loks á laggirnar – þ.e. fjármálakerfi þar sem innlánsstofnanir sinna greiðsluþjónustu og fjármálalega milligöngu. (Ásgeir 2004, 2009) Landsmenn höfðu mikið forskot að vinna upp við aðrar þjóðir svo frumstæður sem héraendur fjármálamarkaður var við upphaf tuttugustu aldar. (Guðmundur 2004) Um aldamótin 1900, eins og aldirnar á undan, geymdu landsmenn sparnað sinn á heimilum eða reikningum verslana í innskriftarviðskiptum. Þar lá féð og safnaði ryki á kistubotnum eða fjármagnaði rekstur danskra kaupmanna á sama tíma og vanþróað efnahagslíf landsins bráðvantaði lánsfé. Íslandsbanki hafði meðferðis gríðarlega mikið af skotfærum til þess að hrinda þessari byltingu af stað með erlendu fjármagni og peningaprentun. Áhrif Íslandsbanka sjást best á því að um aldamótin 1900 voru 70 prósent sparifjár landsmanna varðveitt á heimilum þeirra, í reiðufé en aðeins 30% á bankareikningum eins og sést á mynd 1 hér að neðan. Hins vegar eftir stofnun bankans árið 1904 féll þetta hlutfall niður í 30% á aðeins sex árum. Bankarnir höfðu þannig tekið við hlutverki greiðsluþjóna í íslensku efnahagslífi og nú fóru ávísanir í umferð.

Mynd 1. Hlutfall sedlar og myntar af peningamagni (M1) 1901 til 1939. Heimild: Hagskinna

Um leið og almenningur fer að nota bankainnstæður sem bæði gjaldmiðil og geymslu fyrir fjármuni sína lyftist fjármálaþjónustan upp á nýtt stig með myndun peningamargfaldara. Það er þegar innlánsfé er lagt inn í banka er það síðan lánað út en þeir sem fá síðan peningana í hendur leggja það aftur inn í bankann sem ný innlán og svo koll að kalli. Þannig leiðir peningamargfaldari til innlánamyndunar og almennrar lausafjársköpunar í hagkerfinu. (Chick 1986 og Dow 1999). Þannig er hægt að losa svo um sparnað fólks að hægt er að veita honum til framleiðslu og fjárfestingar. Þetta sést vel af neðangreindri mynd 2 sem sýnir peningamagn í umferð (M3) sem hlutfall af landsframleiðslu.

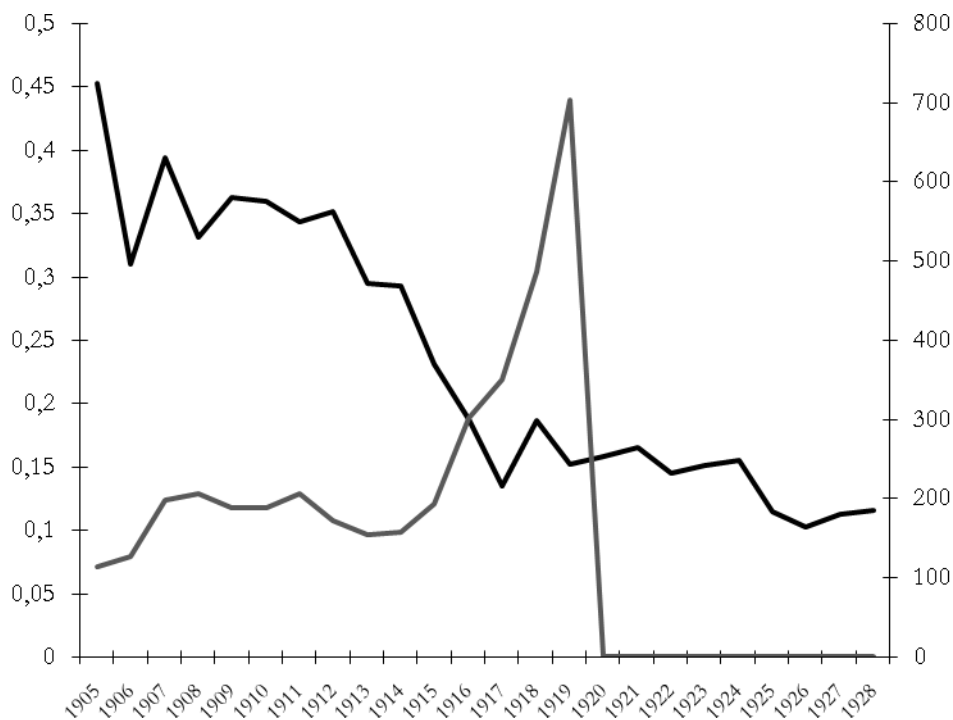

Mynd 2. Hlutfall peningamagns (M3) af landsframleiðslu 1901-2010. Heimild: Hagskinna

Frá því að Íslandsbanki var stofnaður jókst peningamagn í umferð – mælt sem M3 – frá því að vera rúmlega 10% af landsframleiðslu og upp í 30-40% áratug seinna. M3 er vitaskuld að mestu leyti innlán í bankakerfinu og áhrif peningamargfaldarans sjást því vel af þeirri staðreynd að heildarinnlán á Íslandi tífölduðust á árunum 1905 til 1917. Þar af hafði Íslandsbanki um 50% markaðshlutdeild en að öðru leyti sköpuðu þessi peningamargföldunaráhrif ný innlán fyrir bæði Landsbankann og sparisjóði hérlendis.

Frá vexti til þenslu

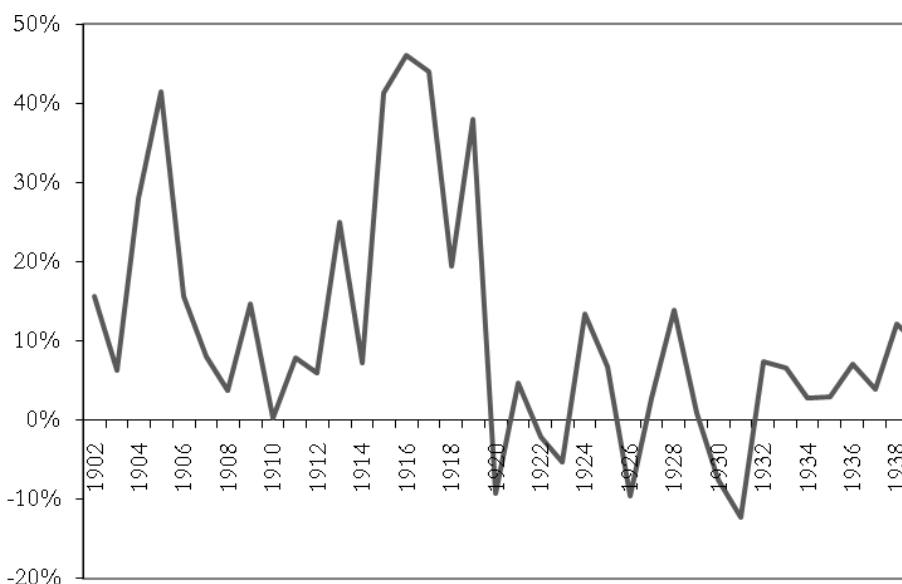
Hægt er líta á bankamarkaðinn á Íslandi á árunum fyrir fyrra stríð sem framlengingu af samkeppni tveggja helstu banka Danmerkur, Landmandbanken (síðar Danske Bank) er studdi Landsbankann og Privat banken er studdi Íslandsbanka. (Sjá nánar um danska bankasamkeppni hjá Cohn (1958).) Raunar voru tengsl Íslandsbanka og Privat banken verulega nán þar sem hinn danski var ekki aðeins helsti viðskiptabanki Íslandsbanka, heldur einnig stofnaðili, helsti lánadrottinn og líklega helsti eigandi einnig. (Sjá nánar um stofnun Íslandsbanka hjá Sumarliða 2004.) Þessi tengsl voru svo nán að Sveinn Kaaber bankastjóri Landsbankans lýsti því yfir í viðtali við Morgunblaðið þann 27. apríl 1921 að Íslandsbanki væri með raun og rétti dótturfélag Privat banken. Það er til marks um þetta að árið 1913 var einn af starfsmönnum Privat Banken, H. Tofte að nafni, skipaður bankastjóri við Íslandsbanka. Í kjölfarið virðist áherslur hafa gjörbreyst í rekstri Íslandsbanka eins og sést á neðangreindri mynd. Í fyrsta lagi lækkaði eiginfjárhlutfall bankans lækkað um helming frá því að vera 30-35% af eignum og til þess að vera um 15% af eignum. Samhliða hóf Íslandsbanki að greiða eigendum sínum verulegan arð og framkvæmdastjórninni veltutengda bónusa. Breytingar í arðgreiðslustefnunni sjást vel af því að á fyrstu 10 starfsárum bankans var útgreiddur arður yfirleitt um 5% af eigin fé bankans en þetta hlutfall hækkaði rúm 20%.

Mynd 3. Eiginfjárhlutfall Íslandsbanka (vinstri ás) og arðgreiðslur bankans (hægri ás) Heimild: Ársreikningar Íslandsbanka og Hagskinna

Samhliða aukinni gírur bankans urðu töluverðar breytingar á útlánastefnu bankans þar sem Íslandsbanki hóf að kaupa víxla að viðskiptamönnum sínum í stórum stíl. Þessir víxlar virðast hafa verið keyptir af lántakendum með afföllum og því skilaði þessi útlánastefna töluverðum skammtímahagnaði. Umfang þessara víxilkaupa sést af því að óveðtryggðir víxlar uxu frá því að vera um 30-40% af lánabók bankans fyrsta áratug starfsemi og til þess að 60-70% á stríðsárunum. Sjá nánar hjá Bjarni 1920.

Lokabreytingin á starfsemi bankans varð síðan við upphaf heimstyrjaldar árið 1914 þegar gullinnlausnarskylda bankans á seðlaútgáfu var afnumin vegna stríðsins og bankanum var síðan veitt nær frítt spil við seðlaútgáfu. Á næstu 4 árum sjöfaldaði bankinn seðlaútgáfu sína. (Landsbankinn 1961.) Þetta var að vísu ekki seðlaprentun í einhverju tómi. Fyrra stríðið leiddi til mikilla verðhækkana á bæði innflutnings og útflutningsvörum landsins og allri þannig bæði miklum verðhækkunum á mörgum nauðsynjavörum og gríðarlegum hagnaði í útflutningsgreinum. (Magnús 1926).

Mynd 4. Árleg breyting á seðlum og mynt í umferð 1900-1939. Heimild: Hagskinna

Eins og sést á mynd hér að ofan má greina tvo toppa í seðlaprentun Íslandsbanka, annan við stofnun bankans og hinn í fyrra stríði. Samt hafði seðlaprentunin gerólk áhrif á þessum tveimur tímaseiðum. Í hið fyrra skiptið drakk efnahagslífið vætuna í sér eftir langvarandi fjárskort en í hið seinna skiptið var einfaldlega verið að bera í bakkafullan lækinn og hvetja yfirþanið hagkerfi. Verðlag á Íslandi fjörfaldaðist á milli árunna 1914 og 1920.

Fullveldi og þverbrestir

Árið 1903 var Ísland enn hluti danska ríkisins og danskir seðlar í umferð héraendis. Jafnframt tíðkaðist þá að seðlabankar væru í einkaeigu; Englandsbanki var sennilega þekktasta samtímadæmið um þetta. Því var jafnvel haldið fram, að einkaaðilar væru líklegri til að umgangast peningaprentvélar af meiri ábyrgð en konungar og

ríkisstjórnir. Auk þess byggði allt peningakerfi þess tíma á gullfæti, og hinn nýi Íslandsbanki var skuldbundinn til að tryggja alla útgefna peningaseðla með gulli (Sumarliði 1992). Ef bankinn prentaði of mikið af seðlum, fengi hann þá jafnvel aftur í hausinn og yrði að leysa þá út með gulli. Samt sem áður verður aldrei litið framhjá því, að það eru hagsmunaaðrekstrar á milli starfsemi viðskiptabanka og Seðlabanka, því seðlaprentun jafngildir fjármögnun með 0% vöxtum fyrir útlánun.

Á styrjaldarárunum voru seðlabankar Evrópu leystir undan innlausnarskyldu peningaseðla í gulli og fengu þeir því frjálsar hendur við peningaprentvélnar. Það var í sjálfu sér ekki óvenjulegt. Það eru vitaskuld gömul sannindi og ný að verðbólga og stríðsrekstur fylgjast gjarnan að verðlag í Danmörku hafði til að mynda tvöfaldast á stríðsárunum. Hins vegar virðist Íslandsbanki hafa litið á sig sem viðskiptabanka undir verndarvæng danska seðlabankans og á dönsku myntsvæði en ekki sem sjálfstæðan seðlabanka á sjálfstæðu myntsvæði. Íslensk stjórnvöld virðast hafa verið á sömu línu í sínum hugsunargangi og alls ekki áttað sig þeirri ábyrgð sem fullveldi lagði þeim á hendur. Þeim datt til að mynda ekki annað í hug en að íslenska krónan gæti haldið jafnvirði sínu við dönsku krónuna þrátt fyrir að verðlag hefði hækkað helmingi meira hérlandis en í Danmörku á stríðsárunum. Varla er hægt að orða það öðruvísi en íslenskir stjórnmalámennt og bankastjórar hafi flotið sofandi að feigðarósi í því uppgjöri sem brátt nálgadist. (Nordal 2002).

Í kjölfar stríðsloka skall kreppa á í Evrópu og fiskverð lækkaði skarpt á erlendum mörkuðum. Íslandsbanki, sem enn var í raun seðlabanki landsins, lenti í greiðsluvanda þar sem útflutningstekjur dugðu ekki lengur fyrir innflutningsþörfum landsins. Mjög hratt gekk á gjaldeyrisforða bankans og árið 1920 var Ísland komið í alvarlega gjaldeyrisvanda. Íslandsbanki var þá á þeim tíma mjög gagnrýndur fyrir að hafa notað dýrmætan gjaldeyri til þess að greiða niður skuldir sínar við Privatbankan danska en hafa mjög takmarkað færslur fyrir aðra aðila á sama tíma. (Morgunblaðið 22. apríl 1920.) Stjórnendum bankans heppnaðist að vísu að fá lán frá danska fjármálaráðuneytinu til að fylla á forðann. En meira þurfti til. Íslenska ríkisstjórnin samdi einnig um lán frá Hambro's banka á Englandi með veði í tolltekjum landsins, en á óhagstæðum kjörum, og endurlánaði Íslandsbanka. Ennfremur var gripið til innflutningshafta til þess að takmarka gjaldeyrisústreymi. Hins vegar myndaðist brátt svartur markaður með gjaldeyri og árið 1922 var svo komið að útflytjendur voru nánast hættir að selja bönkunum gjaldeyri, heldur áttu öll sín viðskipti á óopinberum markaði. Og að lokum var fátt annað til ráða en að láta gengið falla, eða stýfa krónuna eins og það var þá kallað. Hið óopinbera frjálsa gengi var tekið til viðmiðunar og var krónan því lækkuð um 23%. Þá tókán kreppan að líða hjá ytra og jafnvægi komst aftur á gjaldeyrisviðskipti við útlönd.

Lengi býr að fyrstu gerð

Í 100 ár hafði íslensk pólitík snúist um aðskilnað frá Danaveldi með öllum ráðum og því ekki góð byrjun að lenda í fjármálakrísu svo stuttu eftir fullveldi og þurfa að gengisfella íslensku krónuna. Allir virtust sammála um að fyrirkomulagið frá 1903 gæti ekki gengið upp á nýju fullvalda Íslandi en engin samstaða var um það hvað gæti tekið við. Eðlilegast hefði verið að ríkisstjórnin leggði Íslandsbanka til nýtt hlutafé og styrkti hann sem Seðlabanka. Þá eða nýr sérstakur seðlabanki yrði stofnaður. En hvorugt var gert. (Ólafur 1981) Árið 1921 var réttur bankans til seðlaprentunar takmarkaður og Alþingi tók sér vald til þess að skipa tvo af þremur bankastjórum bankans. Tveimur árum seinna var hinn danski aðalbankastjóri, H. Tofte leystur frá störfum, en að vísu með rausnarlegum starfslokasamningi. Hér eftir voru það Íslendingar sem skyldu stýra bankanum þrátt fyrir að bankinn væri enn í eigu erlendra hluthafa.

Íslandsbanki var lengi að sleikja sárin eftir þenslu stríðsáranna og kollsteypuna í kjölfarið. Bankinn þurfti að afskrifa stóran hluta af víxillánum sínum á næstu árum, auk þess að bera kostnað af þeim erlendu neyðarlánum sem tekin voru til þess að styrkja gjaldeyrisforða landsins. Stjórnvöld gerðu einnig illt verra með því að hækka gengið aftur um leið og færi gafst, eða árið 1925. Næstu ár tók verðhjöðnun við en alls lækkaði verðlag hérlendis um 50-60% á árunum 1921 til 1933, en þannig var um 6% árleg lækkun verðlags á tímabilinu. Vextir á almennum víxlum voru um 6-8% á þessum tíma, en það fól í sér að raunveruleg vaxtabyrði, þ.e. raunvextir, stóðu í tveggja stafa tölu og hlaut því að íþyngja skuldunautum bankans. Hér mætti þó hafa í huga að Landsbankinn kom engu betur út stríðsbólunni og lenti í verulegum útlánatöpum, enda var allt eigið fé bankans afskrifað samhliða því að ríkisstjórnin kom með nýtt eiginfjárframlag til bankans. Það sama stóð til fyrir Íslandsbanka, en þegar til átti að taka var íslenska ríkið ekki tilbúið til þess að leggja fram hlutafé. Erlendir eigendur bankans voru ekki heldur tilbúnir til að hætta meiru fjármagni til nýja Íslands, aðskildu frá Danmörku og þar við sat. Loks árið 1926 var Landsbankanum afhent seðlaprentunarvaldið en Íslandsbanka gert að kalla inn sína seðla. Eftir það var bankinn heillum horfinn og vafamál hvort hann hefði yfir höfuð haft burði til þess að framkvæma þá innköllun til loka þrátt fyrir að kreppan mikla hefði ekki orðið honum að aldurtila.

Stofnun Íslandsbanka sem bæði viðskiptabanka og seðlabanka árið 1903 náði markmiðum að nútímavæða bæði fjármálakerfi og efnahagslíf með undraverðum hraða. Það hefur án alls efa skapað gríðarlegan ábata fyrir landið. Þetta fyrirkomulag hlaut þó að fela í sér hagsmunaárekstra á milli seðlabankastarfsemi annars vegar og viðskiptabankastarfsemi hins vegar. Það gerðist í þenslu fyrra stríðs áranna. Hægt er að færa sterk rök fyrir því að þenslan hafi þá komið að utan en jafnframt liggur fyrir að Íslandsbanki hallaði sér ekki á móti vindi. Bankinn kynti undir þenslunni bæði með útlánum og peningaprentun. Það bendir fátt til annars en hluthafar og stjórnendur bankans hafi nýtt sér þessa tvöföldu stöðu bankans sem seðlabanki og viðskiptabanki til hagnast verulega á stríðinu. Hægt er að deila um það hve mikil skynsemi fólst í hinum upphaflega samningi við Íslandsbanka árið 1903 um að bankinn skyldi þjóna sem Seðlabanki landsins. Hins vegar breytti fullveldi og aðskilnaður við Danmörku árið 1918 öllum forsendum. Stofnaumgjörð fjármálamarkaðarins hérlendis var verulega gölluð þegar landsmenn tók ábyrgð á eigin málum að fullu árið 1918 og þjóðþingið lét undir höfuð leggjast að framkvæma þær stofnanaumbætur sem þurfti til þess að tryggja greiðsluhæfi gjaldmiðilsins og stöðugleika hagkerfisins – s.s. með því að stofna sjálfstæðan seðlabanka. Það sem verra var, hið upprunalega fyrirkomulag var látið fara í þrot með gjaldþroti Íslandsbanka árið 1930. Með þessu sköpuðu Íslendingar sér sérstöðu sem lokað fjármálakerfi á forræði ríkisins sem leiddi bæði til fjármálalegrar vanþróunar á tuttugustu öld sem og ofvaxtar og hruns á þeirri tuttugustu fyrstu. Í flestum nágrannalöndum eiga bankar uppruna sinn hjá frumkvöðlum úr einkageiranum og bankaþjónusta hefur þróast áfram líkt og hver önnur atvinnugrein. Hérlendis voru bankarnir upphaflega stofnaður af ríkinu eða með sérstöku samningum á milli ríkis og einkaaðila líkt og Íslandsbanki forðum daga. Það fer hins vegar að vera kominn tími til þess að landsmenn skoði söguna í þessu samhengi svo mistök fortíðar verði ekki endurtekin.

Heimildir

- Ásgeir Jónsson. (2009). *Why Iceland*. New York. McCraw Hill.
- Ásgeir Jónsson. (2004). Um framþróun íslenska bankakerfisins. *Jólablað Vísbendingar*, 22-26.
- Bjarni Jónsson frá Voggi. (1920). *Skýrsla um Íslandsbanka til fulltrúaráðs hans í júlí 1920*. Reykjavík: Alþingi Íslands.
- Chick, V. (1986). The Evolution of the Banking System and the Theory of Saving, Investment and Interest. *Economies et Societies, 20, Monnaie et Production*, 3, 193-295.
- Cohn, Einar. (1958). *Privatbanken i Köbenhavn gennem Hundrede Aar 1-2*. Kaupmannahöfn.
- Dow, Sheila, C. (1999). The stage of Banking Development and the Spatial evolution of Banking. Í R. Martin (ristjóri), *Money and the Space Economy*. London, Wiley
- Fjárhagsörðugleikar. (1920). *Morgunblaðið*, 22. apríl, 1.
- Guðmundur Jónsson. (2004). Myndun fjármálakerfis á Íslandi. Eggert Bernharðsson (ritstjóri) *Rætur Íslandsbanka 100 ára fjármálasaga*. Reykjavík, 9-54
- Hagskinna. (1997). *Hagstofa Íslands*, Reykjavík.
- Jóhannes Nordal. (2002). Mótun peningakerfisins fyrir og eftir 1930. Í Jónas Haralz (ristjóri), *Frá kreppu til viðreisnar*. Reykjavík, Bókmenntafélag Íslands.
- Landsbanki Íslands 75 ára. (1961). *Landsbanki Íslands*. Reykjavík.
- Magnús Jónsson (1926) Ágrip af sögu bankana á Íslandi. *Álit millipinganevndar um bankamál. Álit meiriblutans*. Reykjavík.
- Ólafur Björnsson. (1981). *Saga Íslandsbanka hf. og Útvegsbanka Íslands 1904-1980*. Reykjavík: Útvegsbanki Íslands.
- Peningamálin. (1920). *Morgunblaðið*, 27. apríl, 1.
- Sumarliði Ísleifsson. (1992). Íslandsbanki og erlent fjármagn á Íslandi í upphafi 20 aldar. Fyrsti hluti. *Fjármálatíðindi*, 39(1), 77-89.
- Sumarliði Ísleifsson. (1992). Íslandsbanki og erlent fjármagn á Íslandi í upphafi 20 aldar. Annar hluti. *Fjármálatíðindi*, 39(2), 159-173.
- Sumarliði Ísleifsson (1992). Íslandsbanki og erlent fjármagn á Íslandi í upphafi 20 aldar. Þriðji hluti. *Fjármálatíðindi*, 39(3), 254-272.
- Sumarliði Ísleifsson. (2004). Íslandsbanki og erlent fjármagn á Íslandi í upphafi 20 aldar. *Rætur Íslandsbanka 100 ára fjármálasaga*, Reykjavík, 55-94